

værket anskues kongen med andre ord udefra som blot én blandt mange andre brikker i spillet. Vi skal faktisk helt frem til s. 280, inden synsvinklen for alvor drejes, så kongen endelig kommer i centrum og træder i karakter. Strengt taget kan egentlig kun denne afsluttende del af bogen betegnes som en biografi i den netop nævnte forstand.

Hvad er det så for et billede af kongen, der træder frem i Rystads fremstilling? I forhold til den ældre opfattelse af Karl XI som en hæmmet, sky, ubeslutsom og mangelfuldt oplært hersker er Rystads karakteristik meget anderledes. Kongen fremtræder i hans fremstilling som pligtopfyldende, overordentlig karakterfast, selvsikker, men alligevel ydmyg over for sit høje kald, klippefast i sin kristentro, ubestikkelig og hårdtarbejdende. Desuden betegnes han som en målbevidst og behændig politiker. I virkeligheden rummede kongen næsten kun positive egenskaber, hvis man skal tro Rystad – og hvorfor skulle man egentlig ikke det?

Hele fremstillingen er nemlig båret af Rystads eminente kendskab til perioden, og hans vurderinger hviler på en lige så indgående fortrolighed med litteraturen og kilderne, hvor især de trykte udgaver af kongens almanakoptegnelser og brevvekslinger her står centralt. Man føler sig som læser i sikre hænder. Man tilgiver derfor gerne, at der forekommer en del gentagelser i teksten, hvilket sikkert skyldes, at bogen tilsyneladende er blevet til over en længere periode. De udførlige kilde- og litteraturhenvisninger efter hvert kapitel gør det ud for bogens dokumentation, og det er også udmærket. Det eneste, man for alvor savner, er en bare nødtørftig forskningsoversigt, der kunne tjene til at sætte Rystads Karl XI-billede i det rette perspektiv og samtidig begrunde den her valgte måde at løse opgaven på. Men fraværet deraf må vel tilskrives, at værket henvender til en bredere kreds end blot faghistorikere, hvilket ligeledes understreges af, at teksten flere steder er peppet op med beskrivelser af en hel del af de mange – men i denne sammenhæng ikke alle lige relevante – intriger, som også Sveriges historie i denne periode er så rig på.

Rystad har haft held til at skrive et værk, der er let og indbydende i formen, og samtidig rummer summen af den store viden, som en livslang beskæftigelse med perioden har genereret. Den eneste alvorlige indvending mod bogen er egentlig dens undertitel, »En biografi«. Det er den som anført strengt taget kun i begrænset forstand. Den er til gengæld en glimrende og indsigtfuld introduktion til den karolinske enevælde og den svenske stormagtstids slutfase.

Knud J. V. Jespersen

NATALJA OKHOTINA-LIND & PETER ULF MØLLER: Vtoraja Kamtjatskaja ekspeditsija. Dokumenty. 1730-1733. 1: Morskije otrjady. Moskva 2001. 640 s.

Den anden Kamtjatka-ekspedition 1733-43 hører til den europæiske oplysningstids stolteste bedrifter. Vitus Bering var den øverste leder og drivende kraft (indtil hans tragiske død 1741), og den ene af hans to næstkommanderende var landsmanden Morten Spangberg. Forehavendet var overmåde ambitiøst og lagde beslag på store menneskelige og materielle ressourcer. Berings og Aleksej Tjirikovs opdagelsesrejse fra Kamtjatka til Nordamerika var kun en mindre del af målsætningen. En afdeling under anførsel af Spangberg fandt 1738-39 søvejen til Japan. Fire polarafdelinger – den ene ledet af nordmanden Peter Lassenius – fik den barske opgave at udforske »nordøstpassagen« mellem Atlanterhavet og Stillehavet, idet de skulle kortlægge Ishavets kyst fra Arkhangelsk til Kamtjatka. Endelig skulle en gruppe videnskabsmænd – mest tyskere – fra Det russiske Videnskabsakademi undersøge Sibiriens fauna, flora, etnografi og historie.

Dansk forskning har naturligvis længe interesseret sig for Berings ekspeditioner. Men først nu kan vi gøre os gældende på lige fod med udenlandske forskningscentre.

Med støtte fra Carlsbergfondet har Peter Ulf Møller, der nu er professor i slavisk filologi ved Institut for Historie og Områdestudier i Århus, og den russiskfødte historiker Natalja (Natasha) Lind indsamlet store mængder kildemateriale fra russiske arkiver. De har planlagt en række kommenterede kildepublikationer, der i kronologisk orden skal dække hele den anden Kamtjatka-ekspedition, og denne række vil indgå i en større serie af kilder til Sibiriens og Alaskas historie, idet de danske forskere har indledt et samarbejde med specialister i Rusland og Tyskland. Det er tanken at publicere alle kendte og nyfundne arkivalier af større signifikans i kronologisk orden og forbinde dem med krydshenvisninger og realkommentarer. Helt udtømmende bliver publikationerne dog næppe, da det omfattende kildemateriale gemmer sig i mange forskellige arkivfonde, de fleste i Sankt Petersborg og Moskva.

Første bind indeholder 215 kilder og dækker forberedelsesfasen fra indgivelsen af Berings udførlige forslag ved årsskiftet 1730/31 til afsendelsen af ekspeditionens fortrøpper i 1733. Da der var tale om et vigtigt statsanliggende, var en væsentlig del af den russiske centraladministration inddraget i den omhyggelige planlægning. Det gjaldt især Senatet og Admiralitetskollegiet. Men også Kommercekollegiet, Synoden og Udenrigskollegiet blev taget med på råd, da ekspeditionen ventedes at føre til en udvidelse af handelen, missionsvirksomheden og det russiske imperium. Ekspeditionen havde politiske dimensioner og blev delvis hemmeligholdt. Da regeringen var bevidst om, at de russiske besiddelser ved Stillehavet endnu var tyndt befolkede og svagt konsoliderede, skulle Bering og hans folk udvise største varsomhed, når de kom til kinesisk og japansk territorium eller til kolonier, der allerede tilhørte europæiske herskere. Bering selv fik kopier af Ruslands traktater og grænsedragningssaftaler med Kina. Spangberg blev udstyret med en ekstra, ostensibel instruktion; den kunne vises til udlændinge, han måtte møde under sejladsen til Japan, og det fremgik af den, at ekspeditionen var udsendt af »kuriøsitet« for at løse rent akademiske spørgsmål.

Lind og Møller har udarbejdet fintmaskede registre, og deres publikationsrække vil således have interesse for mange specialister, der beskæftiger sig med denne periode. Det næste bind i den kronologiske sekvens vil dække årene 1734-37. Men først udgiver de sammen med de tyske kolleger i Halle et særligt bind om Videnskabsakademiets forberedelser af ekspeditionen. Størstedelen af de publicerede kilder er på russisk. Men til glæde for det danske læserpublikum har Lind og Møller tidligere udgivet bogen *Kommandøren og konen. Arkivfund om danske deltagere i Vitus Berings ekspeditioner* (1997), der bl.a. indeholder en række nyfundne privatbreve fra Bering, hans hustru og yngste søn. Udgiverne har været værter for en international konference, hvis resultater fremlægges på engelsk i bogen *Under Vitus Bering's Command* (2003).

Hans Bagger

MARIKA HEDIN: *Ett liberalt dilemma. Ernst Beckman, Emilia Broomé, G. H. von Koch och den sociala frågan 1880-1930*, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion 2002. 298 s.

De første velfærdsreformer i Skandinavien blev gennemført under konservative eller liberale regeringer. Det ligger i konservatismens sociale tænkning, at staten skal sørge for de svage af hensyn til samfundsorganismens opretholdelse. I visse tilfælde for at dæmpe den sociale uro som en form for 'revolutionsforsikring'. Velfærdsreformer er umiddelbart sværere at forbinde med liberalisme. En socialpolitik, hvor det offentlige påtager sig ansvaret for borgernes velfærd må i princippet være fremmed for en ideologi, der som kardinalpunkt har individets frihed. Ikke desto mindre var der blandt liberale politikere omkring 1900 en vis bekymring for industrialiseringens sociale følger.